

۱۵۳ آیه

واژه:

(استئینو: مدد و یاری بخواهید.

(عون: یاری - استعانت: یاری خواستن)

۱۲- در سختی‌ها از نماز و صبر مدد جویید

سیاق این دسته آیات، بیان گر آماده‌سازی مسلمانان برای آزمایش‌های سخت و دشواری است که متوجه مؤمنان خواهد شد.

در این آیه، مؤمنان را با دو اهرم مهم برای پیروزی در برابر مشکلات و امتحانات پیش رو آشنا ساخته و از آنان می‌خواهد با نماز، ارتباط خوبیش با خداوند را محکم‌تر سازند و در برابر ناملایمات زندگی صبور باشند؛ زیرا دست یاری الهی با صابران است.

۱۳- خداوند با صابران است

تعبیر همراهی خداوند با صابران در قرآن چهار بار ذکر شده است. (بقره ۱۵۳ - بقره ۲۴۹ - انفال ۴۶ - انفال ۶۶) این خود، نشانه اهمیت فراوان مقام صابران و تأثیر بسیار صبر بر زندگی مؤمنان است. در روایات نیز، صبر به منزله سر برای پیکره ایمان دانسته شده است.

پیام:

صبر و نماز، وسیله جلب حمایت‌های الهی هستند. «اسْتَعِينُوا بِالصَّابِرِ وَ الصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ».

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۴۶ آیه

واژه: يُكْتُمُونَ: کتمان می‌کنند. (يُكْتُمُ: کتمان می‌کند) (ریشه: كَتَمْ)

۱- حق واضح را نپذیرفتند

نشانه‌های پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در نزد یهودیان به قدری واضح و روشن بود که ایشان را چون فرزند خویش می‌شناختند و کوچک‌ترین تردیدی در راستی دعوت وی نداشتند، با این حال، گروهی از آنان، حق پوشانی کرده و آن حضرت را انکار کردند. پیام: حتی درباره دشمنان، انصاف را مراعات کنیم. قرآن، کتمان را به همه اهل کتاب نسبت نمی‌دهد. «فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيُكْتُمُونَ». (این پیام در آیه ۷۵ و ۱۰۱ سوره بقره نیز بود)

۱۴۷ آیه

واژه: المُمْتَرِينَ: تردید کنندگان (مریه: شک و تردید در موضوع)

۲- حق، پایدار خواهد بود

این آیه، با وجود اختصار، دربرگیرنده مطلب ارزنده‌ای است که توجه به آن لازم است و آن این است که: انکار دشمنان و لجاجت و عناد آنان، نباید سبب شود که مؤمنان دلسرب شده و تصور کنند که برای همیشه حق مخفی خواهد ماند؛ زیرا یکی از سنت‌های خداوند آن است که باطل - حتی اگر هجمة عظیم تبلیغاتی دشمن را به همراه داشته باشد - چون سرایی از بین خواهد رفت و زلال جاری حق، نمایان خواهد شد.

پیام: دستورها و فرامین الهی که از طریق وحی و یا روایات ثابت شود، جای مجادله و مناقشه ندارد. «فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ»

آیه ۱۴۸

واژه: **إِسْتَيْقُوْا**: از یکدیگر پیشی بگیرید. (سیق: تقدم، پیش افتادن - استیاق: طلب سبقت بر دیگری)

۳- قبله، موضوع اصلی نیست

در این آیه، پاسخ دیگری به اهل کتاب درباره تغییر قبله داده می‌شود و آن این‌که، هر پیامبری در طول تاریخ، قبله مخصوص به خود داشته است و این چنین نبوده که همهٔ پیامبران به سمت قبله واحد و مشترکی نماز بخوانند. از این‌رو، مسئله تغییر قبله برای مسلمانان نیز، امر تازه‌ای نبوده است. با این وجود، آیا بهتر نیست تا به جای پرداختن به این امور فرعی، در شاهراه خوبی‌ها بر یکدیگر سبقت گرفته و به اسلام ایمان بیاورید تا در روزی که همگان برای حساب اعمال خویش حاضر می‌گردند، سربلند باشید.

۴- تطبیق آیه بر یاران امام زمان (عجل الله تعالیٰ فرجه الشریف)

در احادیث، جمله «أَيَّنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ يَكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا» به جمع‌آوری یاوران امام زمان ارواح‌التراب‌مقدمه‌الفدا در صبح ظهور آن حضرت تطبیق شده است. از امام رضا علیه‌السلام نقل شده است: «به خدا سوگند! هنگامی که مهدی (عجل الله تعالیٰ فرجه الشریف) قیام کند، خداوند تمام پیروان ما را از تمام شهرها گرد او جمع می‌کند».

نکته:

این گونه احادیث، از باب تطبیق آیه می‌باشد و با معنای تفسیر ظاهری آن منافات ندارد.

پیام: به جای رقابت و سبقت در امور مادی، باید در کارهای خیر از دیگران سبقت گرفت. «فَأَسْتَيْقُوْا الْخَيْرَاتِ»

۱- مقصود از ذکر

مقصود از ذکر، حضور قلبی و توجه درونی به پروردگار است.

این توجه، می‌تواند در همهٔ حال باشد؛ حتی در صورتی که بنده در حال انجام امور روزمره خویش است.

امام علی علیه‌السلام می‌فرماید:

«هرگاه دیدی خداوند تو را با ذکر خویش مأنوس ساخته است، بدان تو را دوست دارد».

۱۱- ناشکری، سبب کفران

مراد از کفر در آیه شریفه، همان ناشکری و کوتاهی در استفاده از نعمت‌های خداست.

همان‌گونه که می‌دانیم، شکر به معنای ادائی حق نعمتی است که به ما عطا شده است. به همین دلیل، کسانی که شکر نعمت هدایت خدا و رسالت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را به جا نیاورند، در زمرة کافران به شمار می‌روند. به این نوع کفر، «کفر عملی» گفته می‌شود.
پیام:

یار نزدیک تر از من به من است
وین عجب تر که من از وی دورم.

(سعدي)

«فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ».

پیام اول: تربیت بر تعلیم مقدم است. «يُنِّيْكُمْ وَ يُعَلِّمُكُمْ»

در سه آیه «تربیت» بر «تعلیم» مقدم شمرده شده (بقره/۱۵۱ - آل عمران/۱۶۴ - جمیعه/۲) و در یک مورد «تعلیم» بر «تربیت» مقدم شده است. (بقره/۱۲۹) آن جا که تعلیم بر تربیت مقدم شده اشاره به وضع طبیعی آن است که به طور معمول تا تعلیمی نباشد تربیتی صورت نمی‌گیرد، و در موارد بیشتری که تربیت مقدم ذکر شده گویا اشاره به مساله هدف بودن آن است، چرا که هدف اصلی تربیت است و بقیه همه مقدمه آن است. (البته در آن یک مورد هم دعای حضرت ابراهیم و اسماعیل است و در بقیه موارد سخن پروردگار است)

پیام دوم: انسان برای شناخت بسیاری از حقایق، نیازمند به وحی است. تعبیر «ما لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ» به این مطلب اشاره دارد که اگر انبیاء نبودند، انسان برای آگاهی از برخی امور، راه به جایی نداشت.

۱۵۲

واژه: فَادْكُرُونِي: مرا یاد کنید. (ذکر: یاد کردن قلبی یا زبانی از چیزی یا کسی؛ چه بعد از فراموشی باشد و چه بعد از ذکر قبلی)

۹- ارتباط تنگاتنگ بندگان با خدا

خداآوند در این آیه، رحمت و لطف بی‌پایان خویش را بر بندگان ارزانی فرموده و به آنان و عده داده است چنان‌چه او را یاد کنند، آنان را یاد خواهد کرد. مراد از یاد پروردگار نسبت به بندگان، توجه خاص و ویژه به آنان و نزول برکات جدید بر آنان است. گفتنی است «ذکر» غیر از «خاطر» است، زیرا ذکر، ثابت و خاطر، گذراست. هم‌چنین ذکر در معنای جامعش شامل فکر هم می‌شود، بنابراین، آیه مورد بحث در بردارنده ذکر، فکر و شکر است.

آیه ۱۴۹

واژه:

حیث: از هرجا که. (ظرف مکان و مبنی بر ضم است و همواره به جمله اضافه می‌شود. هنگامی که «ما» به آن اضافه شود، معنای شرط می‌دهد)

۵- قاطعیت در امر دین

در این آیه مجدد به موضوع تغییر قبله پرداخته است. این تاکیدات پی در پی، حاکی از این حقیقت است که مسأله تغییر قبله و نسخ حکم سابق برای گروهی از تازه مسلمانان نیز سنگین بوده است.

در اینجا - و به طور کلی در همه تحولات و انقلاب‌های تکاملی - چیزی که می‌تواند تردیدها و شک‌ها را بزداید قاطعیت و تاکیدهای متواتی است، هر گاه رهبر در موقع حساس با لحن قاطع و برنده و غیر قابل تغییر، موضع خود را مشخص کند، دوستان را مصمم‌تر و دشمنان را برای همیشه مأیوس خواهد ساخت.

نکته:

این تکرار و تاکیدها در حقیقت تکرار محض نیست، بلکه دستورات تازه‌ای نیز هم همراه دارد، از جمله این‌که در آیات گذشته تکلیف مسلمانان در ارتباط با مسأله قبله نسبت به شهری که در آن زندگی می‌کردند مشخص شده بود، اما در این آیه و آیه بعد، حکم نمازگزاران را به هنگام مسافرت در هر نقطه و هر دیار روشن می‌سازد. «مِنْ حِيْثُ حَرَجْتَ»

۱۵۰ آیه

واژه:

لَا تَخْشُوْهُمْ: نترسید.

(خشیه: ترس شدید. خشیت از خوف شدیدتر است و خشیت در صورتی گفته می‌شود که شیء مخوف دارای عظمت باشد ولی خوف از ضعف خائف است).

۶- حکم قبله قطعی است و استثناء ندارد

در این آیه، حکم تغییر قبله با تأکید بیشتر بیان شده است. این تأکید، ممکن است به جهت حساسیت موضوع و لزوم رعایت آن در هر جا و در هر حال باشد؛ زیرا در غیر این صورت، ممکن است توهّم شود که چون بنا بر آیه قبل، جهت قبله از مسائل فرعی به شمار می‌رود، پس ضرورتی برای توجه اکید به آن وجود ندارد. از این‌رو، در چند عبارت مشابه و به بیان‌های مختلف، بر عمومیت حکم فوق و عدم استثنای در آن تأکید شده است.

۷- دو فایده تغییر قبله

در آیه مذکور، فواید تغییر قبله ذکر شده است:

الف)

با تغییر قبله، راه بهانه‌جویی و احتجاج نابجای دشمنان بر شما بسته شد؛ زیرا در غیر این صورت، عده‌ای از آنان دچار تردید شده و می‌گفتند: «ما در تورات خوانده بودیم که یکی از نشانه‌های پیامبر موعود، آن است که به دو قبله نماز می‌خواند». با تغییر قبله، این بهانه از آنان گرفته شد؛ اگرچه برخی از آنان به سبب روح سرکش و ستمگر خویش هم چنان به دشمنی با شما ادامه خواهند داد. «لَئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ».

(ب)

با تغییر قبله، گامی دیگر در مسیر تکامل دین اسلام و نعمت‌های خداوند بر مسلمانان برداشته شد و آنان به هدایت نزدیک‌تر شدند. «وَ لَإِنَّمَا نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ»

پیام اول:

مسلمانان باید از هر کاری که بهانه به دست دشمن می‌دهد پرهیز کنند. «لَئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ».

پیام دوم:

دشمنان خارجی، بزرگ‌ترین خطر برای مسلمانان نیستند، بی‌تقوایی خطر اصلی است. «فَلَا تَخْشُوْهُمْ وَ اخْشُوْنِي».

آیه ۱۵۱

واژه:

يُزَكِّيْكُمْ: شما را (از پلیدی شرک، کفر، نفاق، خونریزی و مانند آن) پاک و پاکیزه ساخته و رشد می‌دهد. (زَكُو: رشد و نمو، طهارت و پاکیزگی)

۸- بزرگ‌ترین نعمت به جامعه بشری

در ادامه آیه قبل، خداوند به پیشینه نعمت‌های خویش بر مسلمانان و هدایت آنان اشاره می‌کند؛ چه نعمتی برتر از این که پیامبری از میان خودتان برگزید تا با تلاوت آیات پروردگار، پرورش نفوس و آموختن تعالیم انسان‌ساز قرآن و حِکم الهی، شما را به راه راست و سعادت دنیا و آخرت رهنمون شود و با شما از جهان غیب - که هیچ‌گاه به تنها‌ی خواهید توانست از آن آگاه شوید - سخن گوید.